

"RESTAURANT CHEZ-CHEZ" : OPDIENEN ZONDER TOEGEVOEGD ZOUT !

Elke cultuur heeft een eetcultuur. In alle culturen is of was het nuttigen van voedsel een sacrale handeling. Verwereldlijking heeft de eetcultuur in het Westen gedesacraliseerd. In het Heilig Sacrament van de Christelijke leer vinden we nog overblijfselen van de sacraliteit van het eten.

"En terwijl zij aten, nam Jezus het brood en gezegend hebbende brak Hij het en gaf het aan de discipelen en zeide : Neemt, eet, dit is mijn lichaam."
(Mattheus 26:26)

In onze Westerse restaurants is de desacralisering totaal. Toch blijft, paradoxaal genoeg, het restaurantbezoek gekenmerkt door ritueel gedrag. Het bezoek bestaat uit een geheel van voorgeschreven ceremonies en handelingen. Afspraken die de etiquette en de rituele gebaren van kelners bepalen.

Het restaurantbezoek als liturgie : dit is het gegeven van waaruit Eddy Vereycken vertrekt voor zijn productie *Restaurant Chez-Chez* met Teater Zonder Toegevoegd Zout.

De restaurantbezoekers komen 'Chez.Chez.' binnengewandeld, plaatsen zich aan een tafeltje (één tafeltje per persoon) en roepen de kelner. De kelner reageert niet, hij poetst... zilverwerk ! De eerste breuk in de communicatie is een feit. De essentie van elk restaurantbezoek is een fysiologische behoefte : honger. De communicatiestoornis versterkt deze nood bij de bezoekers. De restauranthouder voert een meedogenloze uithongeringspolitiek; de bezoekers verkrampen van de honger. Hun aangezichten verstarren tot grimmige maskers die verwijzen naar concentratiekampen en tekeningen van Käthe Kolwitz. Dit restaurant dat geen eten maar een hel aanbiedt wordt plots heel actueel; reflexmatig denk je aan t.v.-beelden over de hongersnood in Afrika.

De toeschouwer wordt in dit liturgisch drama meegesleurd. Elke ontsnapingsmogelijkheid is voor hem afgesloten; hij zit letterlijk op de grens van het acteur zijn, aan de rand van het toneel. Acteur en toch geen acteur is hij aanwezig op het toneel (een soort voyeur), toeschouwer en toch geen toeschouwer is hij afwezig op het toneel (en creëert de lege ruimte, altaar der creativiteit). Deze paradoxale situatie van de kijker wekt een innerlijke spanning die hij moeilijk kan verliezen. Hij is voortdurend onderworpen aan de blik van

de andere (de acteur) en aan de blik van de gelijke (de toeschouwer). De plaats van het sartrianse existentiële drama bij uitstek :

GARCIN : Het vagevuur is niet nodig : de hel, dat zijn de anderen.
(Jean Paul Sartre, *Met gesloten deuren*)

De volgende scène stelt de onmogelijkheid van de communicatie nog scherper. De bezoekers praten. Een leeg spreken dat de stilte vult met onzin. Ze praten met een... lege stoel. Een spreken dat vastzit als een spiegelrelatie. Deze imaginaire spiegelrelatie wordt in actuele tekens omgezet door vier video's die tegelijkertijd hun beelden uitbraken en op de vier hoeken van het toneel zijn neergeplant. Elk beeldscherm toont beelden van één personage. Beelden die opgenomen zijn tijdens de repetities. Het toont stille beelden van het personage : lachend, huilend, pratend, etend... Zo ontstaat een postmodern spiegelpaleis waarin het narcisme absolute meester is.

NIKI : Ik kan nog uren naar mezelf kijken... zo mooi zo mooi.
(E. Vereycken, *Restaurant Chez. Chez.*)

Het lege spreken van de personages ontardt uiteindelijk in een overdaad aan taal; ze stikken in een woordenvloed die niet te stoppen is. Het moment waarop de taal 'oor-zaak' wordt en de subjectiviteit van het oor (het luisteren) vernietigd is, ontstaat er een psychotische realiteit : in plaats van menu's worden de ingrediënten besteld. "Car la fonction du langage n'y est pas d'informer, mais d'évoquer" schrijft Lacan (*Ecrits*). De tweede breuk in de communicatie is een feit.

De personages vallen hierdoor in een leegte. Het zwarte gat van de taal heeft hen opgeslokt. De terugkeer van het verleden wordt nu noodzakelijk. De restauranttafeltjes worden schoolbanken, de kelner wordt meester; hij neemt examens af. De spanning bij de ondervraagden is ondraaglijk, het sadisme van de meester ongehoord. Het is een zaak van leven en dood. De zaak waarover het examen gaat is het offer : het 'meeloffer' en het 'stieroffer'. Archetypen die symbool staan voor de overgang van een jagerscultuur naar een landbouwcultuur. Het restaurant wordt, als plaats waar de desacralisering van het voedsel plaatsvindt, in zijn mythologie ontmaskerd.

Het verhoor peilt naar de verloren sacrale tijd. Naar de verloren mystiek van onze eetcultuur die geworteld is in een sacrale verhouding tot de dood. Voedsel verzamelen, of het nu om dierlijk of plantaardig voedsel gaat, is essentieel

vermietigen van leven (doden). Men kan geen kip eten zonder ze te doden. Eten confronteert de mens met zijn eigen eindpunt : de dood. Doel van de sacraliteit van het offer is vergeving, het omgaan met schuld.

LUIGI : Ik...ik strijk met m'n wijsvinger het bloed van de stier op de horens van de stier... dan sprenkel ik bloed op de grond aan de voet van het altaar... en dan ?

Wat dan ?

ALLEN : Dan wordt ons vergeving geschonken !

De exemplarische relatie waarmee dit in beeld wordt gebracht is de meester-slaaf verhouding, dit met impliciete verwijzingen naar de katechismus.

De volgende stap is die naar het gezinsdrama. De nachtmerrie van de oorlogsherinneringen zijn de wonden waaraan de gezinsleden nog steeds lijden. Een kantoriaans object, een gehoornde Duitse helm met gasmasker is het ultieme symbool van hun nachtmerrie. De gezinsleden doen in 'Restaurant Chez.Chez.' een wanhopige poging hun verhaal te vinden.

OLGA : Ik moet maken dat er hier iets gebeurt.

Waar niemand is,

waar niets gebeurt,

daar moet ik maken dat er iets gebeurt.

Ik... ik... ik wil in mijn eigen verhaal komen...

om er eindelijk weer uit te komen."

Een passage die niet alleen doet denken aan Pirandello (*Zes personages op zoek naar een auteur*) maar tegelijk deze vervreemdingstechniek overstijgt. Elk personage zoekt zijn verhaal pratend in de hoop een verloren tijd terug te vinden en greep te krijgen op de pijn van hun bestaan. Vereycken :

Woorden scheppen verwarring.

Wonden zijn niet het woord.

Woorden zeggen niets...

Er zijn geen woorden voor de hoogste ervaring.

Hoemeer ik mezelf tracht te verduidelijken, des te minder begrijp ik mezelf.

Sprekend verspreken de personages zich en vallen ze in de leegte van de taal, geconfronteerd met de onmogelijkheid van de taal, nl. daar waar elk woord

tekort schiet. Lacan : "Je dis toujours la vérité : pas toute, parce que toute la dire, on n'y arrive pas. La dire toute, c'est impossible, matériellement : les mots y manquent." Hun verhalen stotteren, stamelen, prevelen, daar waar hun geschiedenissen zich pijnlijk verknopen met de pijlers van de cultuur : seksualiteit en de dood. De bekentenis uit een bordeel, Kichka doet haar verhaal over een huidziekte, legt de relatie tussen seksualiteit en dood bloot. De actualiteit van deze relatie kristalliseert zich in de huidige AIDS-problematiek.

De tweede bekentenis is veel pijnlijker. Ook hier worden seksualiteit en dood met elkaar verknoot. Een verknoping die elke gezinsrelatie opheft en het eindpunt is van de cultuur : vader Thek maakt bij volle maan z'n dochter Anisa zwanger. Incest en dood vormen het onuitspreekbare knooppunt dat zich niet in de neurotische verhalen van de personages laat inschrijven. Dit is het reële dat toegedekt wordt.

- THEK : Kichka... vannacht gaan we een avondwandelingetje maken...
maak je maar gereed...
- KICHKA : Papa-Thek... je mag gerust zijn dat ik niet met je uitga... dat
begrijp je wel... dat gebeurt nooit.
- THEK : Ik wil het !
- OLGA : Luister naar je vader Kichka... je vader is nog altijd je vader.
- THEK : Jägermeister en glühwein...
in een thermos... ik vang wel een haas... of een kameleon...
we zien wel... maak je gereed... we vertrekken...
't is volle maan dan hebben we geen zaklamp nodig in de
bossen.
- LUIGI : Kalm, zusje... hier is een zilveren kogel... en een revolver...
schiet in zijn hart dan krepeert hij.
- OLGA : Mijn man is geen weerwolf ! Het is een lieve huiselijke man...
die anders denkt dan andere mannen...

Op het einde van het stuk houdt elk personage zijn monoloog. Een monoloog waarin het personage zich van zijn bestaan tracht te verzekeren. Elke monoloog wordt bestookt met bizarre geluiden alsof het onuitgesprokene zich roert. Dit culmineert uiteindelijk in een crescendo van geluiden. Vereycken :

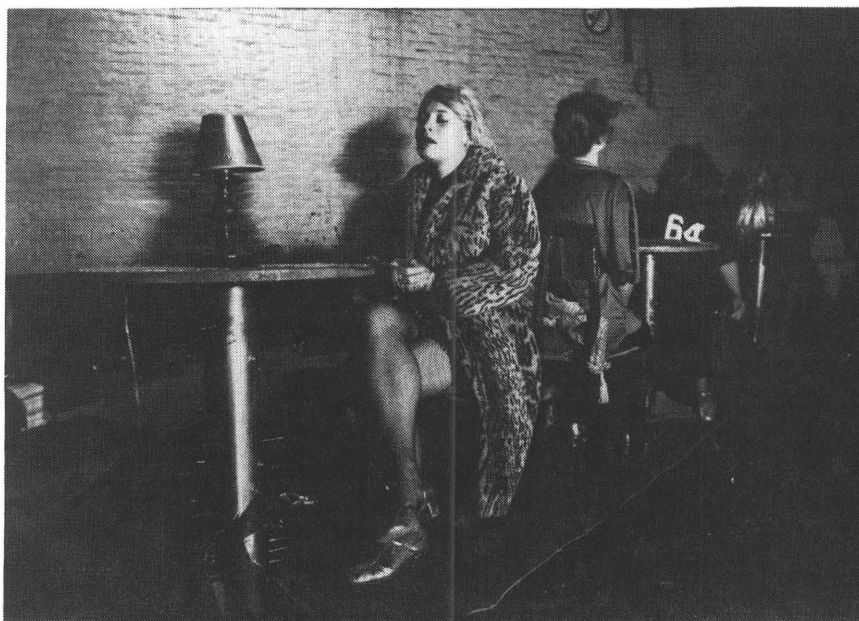
Elk personage worstelt om de verkrachting of de futiliteit van de taal te volbrengen, terwijl het eindgeluid slechts tot brabbeltaal zal vergaan of in hun vertrokken mond sterft. Zodra er plots toch een duidelijk woord valt, doven de lichten ... einde van het stuk.

Eddy Vereycken laat zijn acteurs in de onbewuste regionen van onze cultuur duiken. Hij spit er wonden op, wonden die men liefst vergeet; oorlog, incest, katholicisme,...

Wonden die de personages aaneenrijgen tot het onzekere verhaal van hun geschiedenis. Maar woorden schieten tekort; men kan zich niet van het bestaan verzekeren binnen het woord.

ANISA : "Ik wil nu verder zonder geheugen...
zonder gevoelens..."

Vereyckens theater heeft een nauwe verwantschap met Grotowski en Kantor. Graven in de eigen mythologie primeert op het klassieke verhalende toneel. De vertelling wordt verscheurd en in de scheuren laat zich meer ontdekken dan een gewone vertelling zou toestaan. Elk sluitend verhaal dekt immers meer toe dan het laat zien. Vereycken :

"Restaurant Chez-Chez" van E. Vereycken door Teater Zonder Toegevoegd Zout
(foto : Paul De Malsche)

Versleten, afgezaagd en gerangschikt zijn woorden verworden tot karkassen van woorden.

Spookwoorden !

De spelers kauwen en herkauwen hun geluid.

Waar het beeld een spiegeling krijgt in de video's, krijgt het woord zijn spiegeling in de echo. In de verbrokkelde uitvoering van de tekst vinden de acteurs steeds de juiste harmonie, als een orkest in een jazzsessie, of zoals in een opera waar gelijktijdigheid van zang en muziek de subtekstuele kleuren van de situatie uitdrukken. Ook de lichaamstaal beweegt zich in een grensgebied. Herhaling, vertraging en versnelling van bewegingen zijn principes waarmee het realisme wordt doorbroken. Anekdotiek wordt een middel tot ritualisering; het essentiële wordt niet vastgepind aan tijd of ruimte. Het bewegingspatroon verschuift zijn horizon zover totdat de wereld van de dans in zicht komt. Het stemgebruik en de grimassen, die tot maskers verstenen, versterken de doorbroken realiteit. De toeschouwer belandt in een droom, zijn droom. Een droom die een nachtmerrie wordt. Een droom waaruit je wil maar niet kunt vluchten.

Alain PRINGELS

Teater Zonder Toegevoegd Zout speelde *Restaurant Chez-Chez* in een regie van Eddy Vereycken in oktober '90 in Teaterbarrikade (Suikerijsteeg-Gent) en in november '90 in de Mode-academie te Sint-Niklaas.